

Toimittaja Jyrki Vesikansa. Puh. 09-777 3074, sähköposti jyrki.vesikansa@kolumbus.fi. Os. Lokitie 43 A 3, 00980 Helsinki.

Historian Ystävien Liiton kotisivut <http://www.historianyst.fi>. Vammalan Kirjapaino Oy.

Kansallisia painotuksia

■ Historian ystävien matka Pohjois-Puolaan nosti esiin kansallisen historiantutkimuksen roolin. Suomessa se on monille tutkijoille haukkumana. Puolalaisilla kansallinen näkökulma on sen sijaan vahva. Venäjällä siinä on menty tosiasioiden väärentämiseen asti.

Saksalaisen ritarikunnan päälinna Marienburg on siis ehdottomasti Malbork ja Danzigin vanha hansakaupunki Gdansk. Auschwitz, Stutthof tai Westerp-latte – jossa toinen maailmansota alkoi – saavat tosin kantaa saksankielistä nimeä. Tietenkin kansallinen painotus ulottuu nimiä syvemmmälle.

Meillä on muotia korostaa, että Suomi syntyi aikaisintaan Haminan rauhassa – jollei vasta Snellmanin, Topeliuksen ja kumppanien keksintönä. Ajattelutapa on viety maakuntatasolekin. Viipurin läänin historiassa todistellaan alkuun laveasti, ettei mitään Karjalaa ollut olemassaakaan ainakaan keskiajalla.

Tuskin talonpoika Vuoksen rannalla tuhat vuotta sitten tiedostikaan monien nyt kaipaamaa Karjalaa. Eiköhän hän silti tuntenut jotakin yhteenkuuluvuutta samaa kieltä puhuvan lähipiirinsä kanssa?

Ajan hengen heiluri liikkuu historiantutkimuksessa jyrkästi. Romanttiset näyt muinaisesta Suomesta voi unohtaa ja hallinnolliset rajat ovat vaihdelleet. Suomalaisuuden ja paikallispatriotismien olemassaolosta on silti muitakin varhaisia todisteita kuin leijonavaakuna Kustaa Vaasan hautamuistomerkinä.

Monissa maissa vahvasti kansallinen näkemys menneisyydes-

Syysretki Mäntän Gösta ja Gustaf-museoihin

Historian Ystävien Liiton perinteinen syysretki suuntautuu **lauantaina 18. syyskuuta 2010** Mänttään, joka kilpaili taannoin perustellusti Euroopan kulttuuripääkaupungin asemasta. Serlachiuksen teollisuussuunnitelmien jäljiltä kaupungissa on paljon niin taide- kuin teollisuushistoriallisesti kiinnostavaa Gustafin ja Göstan nimiä kantavissa museoissa.

Lähtö on 18.9. Senaatintorilta Helsingistä klo 8.00 yliopiston puoleiselta reunalta, jonne palaamme noin klo 21.

Ohjelmassa on mm.:

- Joenniemen kartanon taidekokoelmat (mm. Gallen-Kallelan ja Edelfeltin pääteoksia upeassa miljöössä).
- *Taiteen turuilla* -näyttely (turkulaista taidetta Alexander Lauréuksesta nykyisiin tekijöihin).
- Serlachius-yhtiön entiseen pääkonttoriin sijoitettu teollisuusmuseo, joka kertoo modernisti siitä, miten yritys vaikutti mänttäläisten elämään. Tehdas jalosti paitsi paperia, myös arkkitehtuuria ja yhdyskuntaa.
- Bussissa alustuksia teemoista ja matkan varrella muuta nähtävää.

Retken hinta 75 euroa sisältää matkat, lounaan (ravintola Autere), kahvit, sisäänkäyntiä ja opastukset.

Ilmoittautuminen sihteerille 9.9.2010 mennessä (yhteystiedot toisaalla). Maksu suoritetaan liiton tilille **157230-363119**, kun on saanut vahvistuksen, että on mahtunut mukaan. Paikat täytetään ilmoittautumisjärjestyksessä.

Liiton vuosijuhla on G.Z. Yrjö-Koskisen syntymäpäivänä **perjantaina, 10. joulukuuta 2010** Helsingin Suomalaisella Klubilla, Kansakoulukuja 3. Perinteisesti juhlassa on hyvää ohjelmaa sekä hauskaa yhdessäoltoa joulupöydän herkkujen kera.

Ilmoittautuminen liiton sihteerille (info@historianyst.fi) alkaa 20.10., jolloin sekä ohjelmaa että hinta tarkentuvat. Lisätietoja kerrotaan myös liiton kotisivuilla. Paikkoja on rajoitettu, ne täytetään ilmoittautumisjärjestyksessä.

Muita tapahtumia

Pe 1.10.2010 Verkostot historiassa. Tieteiden talo, sali 104, Kirkkokatu 6, Helsinki.

Ohjelma:

9.30 Avaus.

9.45 Verkostot tutkimuskohteena (*prof. Kari Teräs*).

10.15 Kummisuhteet sosiaalisena verkkona. Esimerkkinä vapaudenajan Helsinki (*dos. Esko M. Laine*).

10.45 Suku- ja perheverkostot 1700- ja 1800-lukujen Suomessa (*valt. tri Antti Häkkinen*).

12.15 Sukulaisia ja tuttavuuksia – aatelisnaisten verkostot 1700-luvun Suomessa (*prof. Kirsi Väinö-Korhonen*).

12.45 "Metsän pienet eläimet". Ystävyyttä vuosikymmenten ajan (*teol. tri Jenni Krapu*).

13.15 Naiskirjailijoiden verkostot (*fil. tri Maarit Leskelä-Kärki*).

14.30 Tiedon valtiasta sosiaalisiksi mediaksi – nettimuodin muodonmuutoksia (*prof. Jaakko Suominen*).

15.00 Islam internetissä – muslimiyhteisöjä yli rajojen (*dos. Aini Linjakumpu*).

15.30 Internet ja sosiaalinen media Suomen evankelis-luterilaisen kirkon haasteena (*teol. maist. Terhi Paananen*).

16.15 Helsingin yliopiston rehtorin vastaanotto, pääarakennuksen lehtisali, Fabianinkatu 33, 2. krs.

Ilmoittautuminen Tuija Laineelle (email: tuija.laine@helsinki.fi, puh. 050 346 8352) **elokuun loppuun mennessä, ensisijaisesti sähköpostitse**. Tällöin on ilmoitettava tarjoulun takia, osallistuuko rehtorin vastaanotolle.

To-pe 21.-23.10.2010 Historiantutkimuksen päivät Jyväskylän yliopistossa. Valtakunnallinen historiantutkimuksen katselmus sekä kiinnostavia koti- ja ulkomaisia puhujia tutkimuksen nykysuunnauksista. Tarkemmat tiedot, ohjelma ja ilmoittautuminen www.hist-seura.fi.

Ti 23.11.2010 Kiinnostavia historiakirjoja. Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, Helsinki. Mm. prof. Max Engman kertoo palkitusta teoksestaan *Pitkät jäähyväiset*.

tä on reaktio kommunismin ja marxilaisen historiantulkinnan romahtamiseen. Heiluri kääntyy aikanaan. Meillä kannattaisi varoa päivänvastaisia lioitteluja.

Joka tapauksessa Suomen historian tutkiminen jää ensi sijassa suomalaisten tehtäväksi. Toki muiden panos täydentää sitä. Ja torjuu yksipuolisuutta.

JYRKI VESIKANSA

Liiton jäsentiedotus

Historian Ystävien Liiton toiminnasta kerrotaan ensi sijassa *Historian Ystäväsä*. Säilytä siis lehti ainakin tapahtumiin saakka.

Liiton kotisivut ovat vielä [www-osoitteessa http://pro.tsu.fi/hyl](http://pro.tsu.fi/hyl) ja 15.9. alkaen osoitteessa www.historianyst.fi. Sivulla julkaistaan myös tuoreeltaan *Historian Ystävä*. Sieltä lehti siis löytyy, jos se sattuisi hukkumaan.

Tietoja saa myös *sibteeriltämme Julia Burmanilta*, joka on parhaiten tavoitettavissa Tieteiden talolta keskiviikkoisin klo 16-17 ja torstaisin klo 10-12 puhelimella 09-22869351. Sähköpostiosoite on toimisto@historianyst.fi. Postiosoite on Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki.

MONENLAISIA DIKTAATTOREJA

■ Historian Ystävien Liiton ja Lahden kansanopiston XXVI kesäseminaarissa 15.-17.6. käsiteltiin diktaattoreita. On tietenkin tulkinanvaraista, kehen nimike soveltuu. Joka tapauksessa tarjottiin monipuolisia, asiantuntevia näkökulmia poliittiseen johtajuuteen.

Osanottajamäärä on jo muutamana vuotena noussut mukavasti. Nyt väkeä oli noin 70 henkeä. Ohjelman olivat jälleen rakentaneet opetusneuvos **Ville Marjomäki** ja prof. **Ilkka Nummela**. Helsingin yliopiston vapaan sivistystyön toimikunta tuki järjestelyjä.

Seuraavassa poimintoja eräistä esitelmistä.

”Pehmeä diktatuuri”

Prof. **Anssi Halmesvirta** luonnehti **Janos Kadarin** Unkaria ”pehmeäksi diktatuuriksi”. Lähtökohtana oli tosin syksyn 1956 kansannousun verinen tukahduttaminen kovine rangaistuksineen. 1960-luvulla julistettiin kuitenkin yleinen armahdus ja edettiin ”gulasikommunismiin”.

Vanhat rakosilaiset eivät pehmoilua hyväksyneet, mutta Kadar sai heidät pysymään aloillaan. Myönnytyksillä oli toki rajansa. Niinpä maatalous kollektivisoiitiin pääosin uudelleen, mutta kolhoosien pimeät yksityispalstat tulivat tärkeiksi elintarviketuotannolle.

Vapauksia kansalaisten arkielämässä laajennettiin. Poliittisiin tilaisuuksiin ei ollut pakko osallistua, propagandaa hillittiin ja mielivaltaiset pidätykset loppuivat. Unkarilainen sai tehdä miltei

mitä tahansa, kunhan ei poliitkoinut. Kadar salli jopa vitsailun itsestään.

Pelivaraa hankittiin karttamalla ulkopoliittisia ristiriitoja Neuvostoliiton kanssa. Niitä lietsoneen Romanian politiikkaan suurta unkarilaisvähemmistöä kohtaan ei myöskään puututtu.

Yhteiskunnan sankari ei ollut enää kaivosmies, vaan nuori insinööri. Työläiset saattoivat rakentaa omakotitalon. Elintason nostamiseksi syntyi ”toinen talous”.

Älymystön eli ”luovan luokan” aikaansaannokset kulttuurihallinto jakoi kiellettyihin, siedettyihin ja tuettuihin. Monenlaisia aiheita sai tutkia, mutta tuloksia ei välttämättä julkaistu. Neuvostoliiton suora arvosteleminen ei sentään tullut kysymykseen.

Ensisijaista oli poistaa aineellinen puute, johon raskaan teollisuuden suosiminen oli osaltaan johtanut. Hyvinvointi luotiin

Anssi Halmesvirta.

Pilvi Torsti.

kuitenkin läntisellä velalla, jota ei pystytty maksamaan takaisin. Siksi kansantalous ajautui 1980-luvulla ahdinkoon.

”Vankilan iloisimpana sellinä” Unkari pysyi poliisivaltiona, jolla oli valmiudet koviin otteisiin. Lopulta Kadar menetti sosiaalisen legitimaationsa. Nykyisessä Unkarissa on silti niitäkin, jotka kaipaavat Kadarin aikaa.

”Titostalgiaa”

Fil. tri **Pilvi Torsti** käsitteli toisen kommunistijohtajan eli **Josip Broz Titon** maineen elpymistä entisessä Jugoslaviassa. Tito johti maata 35 vuotta, mutta liittovaltio ei sentään hajonnut heti hänen kuolemaansa 1980 jälkeen. Verisen hajoamisprosessin jälkeen Tito painui kuitenkin hetkeksi unohduksiin.

Sen sijaan 2000-luvulla puhutaan ”titostalgiaa”. Nykyisissä vaikeuksissa saatetaan unelmoida Titon ”hyvästä ajasta” jopa

kritiikittä. On myös Tito-paitoja ja muuta fani-kulttuuria, mutta myös Titon nimeä kantavia pienpuolueita.

Sloveniassa on eniten Titon muistopaikkoja. Erityisesti häntä muistelevat siirtolaiset eri maisissa. Mielipidetutkimuksissa Titoa arvostetaan järjestään. Torsti ei pitänyt nostalgialla kuitenkaan poliittisesti kovin merkittävänä. Jugoslavian henkiin heräämisestä ei haaveilla.

Kiistely Cromwell

Englannin lyhytikäistä tasavaltaa rautaisesti johtanut **Oliver Cromwell** (1599-1658) on prof. **Markku Peltosen** mukaan Englannin historian kiistellyin hahmo. Monarkiaan palaamisen jälkeen hänen ruumiinsa hirtettiin ja teillattiin, mutta 1800-luvulla hänestä tuli viktoriaanisen keskiluokan ihanne. Kuningas torjui sentään 1911 Hänen Majesteettinsa sotalaivan nimeämisen **Kaarle I:n** teloitattajan mukaan.

Cromwell nousi ”lordiprotektoriiksi” sisällissodan itseoppineena ratsuväen komentajana. Hän syntyi keskiluokkaan, mutta joutui nuorena vaikeuksiin, mikä johdatti uskonnolliseen heräämiseen. Cromwell katsoi edustavansa Jumalan tahtoa, joskin oman ajan pamfleteissa hänet leimattiin tekopyhäksi vallanastajaksi.

Cromwell ei tähännyt tasavaltaan, mutta kuningas torjui kompromissit parlamentin kanssa ja rikkoi lupauksiaan. Cromwell kieltäytyi kruunusta, mutta pukeutui purppuraviittaan ja aa-

Markku Peltonen.

teloi kannattajiaan. Lopulta hän hallitsi ilman parlamenttia, mutta vaali hallinnossa tasa-arvoa. Cromwellin joukoissa ylennettiin vain ansioiden perusteella.

Cromwell oli myös brittiläisen imperialismin esikuva. Hän voitti skotit ja nujersi verisesti Irlannin, mitä Pohjois-Irlannin kiistan molemmat osapuolet muistelevat edelleen.

Historian laajin imperiumi

Maailmanhistorian laajimman imperiumin 1200-luvulla luoneesta **Tsingis**-kaanista on dos. **Antti Ruotsalan** mukaan vähemmän tietoa kuin myöhemmistä diktaattoreista. Päälähte on hallitsijasuvulle tuoreeltaan kirjoitettu ”mongolien salainen historia”. Suuren osan myöhemmästä tutkimuksesta Ruotsala arvioi humpuukiksi.

Mongolit olivat pieni paimentolaiskanssa, joka omaksui vaikutteita eri uskonnoista – myös nestoriilaisesta kristillisyydestä. Tsingiksen lapsuus oli vaikea, mutta hän nousi valtaan murhattuaan velipuolensa.

Suurkaanina Tsingis yhdisti eri mongoliryhmät ja heikensi ylhäisaatelin asemaa. Hänen armeijassaan ja hallinnossaan ylennyttiin kykyjen, ei syntyperän perusteella. (Tämä yhdistää hänet Cromwelliin ja miksei Hitleriinkin.)

Suurkaani arvosti oppineisuutta, mutta toimi julmasti ja vaati ehdotonta lojaalisuutta. Valtavan alueen valloitetuun hän ei puuttunut paikallisiin tapoihin eikä levittänyt mitään aatetta.

Tsingis oli 165 cm pitkä, voimakas ja seksuaalisesti aktiivinen. Jalkavaimoja oli 500, mutta vain ensimmäisen puolison jälkeläisillä oli oikeus vallanperimykseen. Tsingiksen pojanpoika oli **Marco Polon** kuvaama **Kublai**-kaani. Osin valtakunta pysyi koossa 1500-luvulle saakka.

Oman ajan käsityksen mukaan Tsingis-kaani ei ollut tyranni, vaan hyvä hallitsija, joka loi ”Pax Mongolian”. Patologinen vallanhimo yhdistää hänet kuitenkin myöhempiin diktaattoreihin. Mongolien hyökkäykset iskivät rajusti etenkin islamilaisiin maihin.

”Tyranni” Klaus Fleming

Suomalaisia diktaattorisarjassa edusti dos. **Anu Lahtisen** esittelemä **Klaus Fleming** (k. 1597). Jo **Kaarle**-herttuan propaganda syytti häntä tyranniksi. Samoin luonnehdittiin toki **Kristian II:ta**.

Veljensä kanssa riidellyt, karkeakäyttöinen ”Nokinenä” oli ristiriitainen henkilö. Puoliso **Ebba Stenbock** oli toki leskikuningattaren sisar. Kaarle-herttuan mestauttaman pojan ohella Flemingillä oli tunnustettu avioton poika.

Poliittiset teoriat eivät yliopistoja käymätöntä Flemingiä kiinnostaneet. Tosin karskius oli myös tietoista imagon luomista; hän osasi muotoilla ajatuksensa kirjallisesti.

Fleming nousi huipulle myöhään. Sotapäällikkönä hän ei ollut erityisen taitava ja hänen asemansa vaihteli. Ainoana valtaneuvoksena hän asettui kuitenkin **Sigismundin** puolelle ja hallitsi Suomen sotaväen päällikkönä itäistä valtakunnanosaa.

Nuijasodan Fleming kukisti julmasti; aikalaisetkin kauhistelivat talonpojille annettujen lupausten rikkomista. Tunnetusti hän kuoli ennen valtataistelun päättymistä.

Lahtinen torjui aiemmat käsitykset Flemingistä suomalaisena itsenäisyystaistelijana. Hän oli kuningasmielinen oman edun tavoittelija, jolta puuttuivat selkeät poliittiset linjaukset. Tosin julma Kaarle-herttua oli ”toinen hyväkäs”. (JVe)

Lahten kesäseminaarin selostus jatkuu seuraavassa Historian Ystävässä.

Anu Lahtinen.

Pohjois-Puolassa paljon historiaa

■ Historian ystävien matka Pohjois-Puolaan 9.-13.6. kertoi, että Itämeren piirissä on paljon historiallisesti kiinnostavaa. **Juhani Perttunen** väläyttikin tulevaisuudessa laivaristeilyä lähimeremme satamasta toiseen.

Gdanskin-Sopotin-Gdynian kolmoiskaupunkiin pääseekin jälleen laivalla. Lähdimme kuitenkin Turusta Wizzin lennolla, joka myöhästyi kolmisen tuntia. Odottelu Turun ”kakkosterminaalissa” eli ikivanhan parakin edustalla käytettiin sentään matkan kohteita pohjustavaan ad hoc-seminaariin.

Matka-Seniorien järjestämää matkaa johti Puolassa kauan asunut varat. **Jukka Soisalon-Soinen**. Osanottajia oli 37. Järjestelyt sujuivat hyvin ja ohjelma oli runsas. Hotellin ikkunasta saattoi katsella **Günter Grassin** *Peltirum-mussa* kuvattua puolalaista postitaloa, joka puolustautui 1.9.1939 Saksan hyökättyä Danzigiin.

Toinen maailmansota alkoi toisesta puolalaiskohteesta silloisessa vapaakaupungissa eli Westerplattella. Pienen varuskunnan puolustautuminen kuuluu puolalaisiin legendoihin – ja luokkaretkien kohteisiin.

Gdanskissa näimme hienosti restauroidun vanhan keskustan ja Napoleonin ajan bastioneilta komean näköalan kaupunkiin. Sopot on perinteikäs kylpylakaupunki. Vasta 1920-luvulla Puolan käytävän satamaksi rakennetun Gdynian arkkitehtuuri muistuttaa taas hieman Töölöä.

Malbork eli Marienburg Veikselin rannalla on suurin goottilainen tiililinna. Unescon maailmanperintöön kuuluvaa rakennusta on taitavasti restauroitu. Piholla luokkaretkeläiset pukeutuivat ristiritareiksi. Linnan kohtalon ratkaisuista Teutoburgin taistelusta on tänä kesänä kulunut 600 vuotta. Tappionsa jälkeen Saksalainen ritarikunta siirsi keskuksensa Königsbergiin.

Synkemmästä menneisyydestä muistutti Stutthofin keskitysleiri,

Tässä alkoi toinen maailmansota. Historian ystäviä Gdanskin Westerplattella, jossa oli pieni puolalainen varuskunta.

Hansakaupungin upea portti vei taidolla restauroitua vanhaan keskustaan.

josta on jäljellä monta vankiparakkia ja muita rakennuksia. Leirille vietiin aluksi puolalaisia ja muita Saksan poliittisia vastustajia, myöhemmin se muuttui juutalaisten murhaamispaikaksi. Tämänkin puoli historiasta on tunnettava.

Oliwan mahtavassa katedraalissa nautimme lyhyestä urkukonsertista ja saimme seurata pappisvihkimystä. Vihittävien nuorten pappien määrä kertoi, että kirkko on Puolassa edelleen vahva, vaikka omaan paaviin liittynyt hurmos onkin vaimentunut.

Historiakuva on muuttunut

Pienen slaavilaisen kashubikansan asuinseudulle rakennettu historiallinen Disneyland kertoo puolalaisten omaperäisyydestä. Rekonstruktio toisen maailmansodan ”kotiarmeijan” tukikohdasta ja Siperiasta siirretty vankira-

Puolan historiapolitiikkaa kuvastaa Kashubi-keskuksen punatähtinen vankijuna Siperiaan.

kennus kuljetusjunineen heijastavat Puolan julkisen historiakuvan muuttumista kommunismin kukistumisen jälkeen.

Toki puolalaiset ovat aina tienneet, mitä Katynissa tapahtui tai miten neuvostoarmeija katseli toimettona Veikselin toiselta puolelta, kun saksalaiset kukistivat Varsovan kansannousun 1944. Nyt nämä näkökulmat vaikuttavat tämän hetken politiikassa.

Paluumatkan kiertoajelulla Varsovassa kävimme mm. Varsovan entisessä ghetossa, jonne on koHoamassa **Rainer Mahlamäen** ja **Ilmari Lahdelman** suunnittelema museorakennus. (JVe)

Kotisivut uudistetaan

Historian Ystävien Liiton kotisivut internetissä uudistetaan. Uudet kotisivut avataan 15.9.2010 osoitteessa www.historianyst.fi ja uusi sähköposti avautuu heti osoitteessa toimisto@historianyst.fi.